

میرگه‌ها ستوون (شهمدینان)

1609-1515

خواندنه‌ك د به‌لگه‌نامه‌یین عوسمانیدا

د. نزار ئەییووب گولی

زانکویا زاخو/ پشکا دیروکی

کورتی:

خواندنا دیروکا کوردان ل سەردەمی عوسمانی ب زانینا دیروکا میرگه‌هان قه‌ گری‌دایه، ئانکو میرگه‌هین کوردی ل سەردەمی عوسمانی نوونەراتیا ژیانا سیاسی و ئابوری و جفاکی وره‌وشه‌نبیریا مله‌تی کورد دکر. لی ژبه‌ر نه‌بوونا پیزانینن به‌رفره‌ه ل سەر قان میرگه‌هان گه‌له‌ك لایه‌نین دیروکا کوردستانی د تارباتیندا ماینه.

میرگه‌ها شهمدینان یان ستوون ئیک ژ وان میرگه‌هانه کو پیزانین ل سەر ئیکجار کیمن، و چیدبیت ئەفه ئیکه‌مین قه‌کولینا زانستی بیت کو هنده‌ك رووناھی به‌رده‌ته سەر ره‌وشا وئ یا سیاسی ل سەردەمی عوسمانی.

هەرچه‌نده کو شهمدینان میرگه‌هه‌کا بچوک بوو لی کاربگه‌ریا وئ ددیروکا کوردان دا ئیکجار زوره چونکه مالباتین ده‌سته‌لاتدار ل چه‌ندین میرگه‌هین مه‌زنین کوردان ل قی ده‌قهری په‌یدا بووینه، هه‌روه‌سا شهمدینان ل پاشه‌روژی بوو ئیک ژ مه‌زنترین سه‌نته‌رین ئایینی و سیاسی ل کوردستانی. ئەف قه‌کولینه هه‌وله‌که ژبو خواندنا دیروکا سیاسی ئەفی میرگه‌هی دناقه‌هرا سالین (1515-1609) دا، و ب شێوه‌یه‌کی سەرکی پشت ب به‌لگه‌نامه‌یین ئه‌رشیفی عوسمانی به‌ستیه، و دشیت ببیته بنگه‌هه‌کی باش بوو پتر قه‌کولینی ل دور دیروکا قی میرگه‌هی.

- جوگرافیا شهمدینان (ستوون):

پیزانینن ل سەر میرگه‌ها شهمدینان و پایته‌ختی وئ (ستوون) ئیکجار دکیمن چونکه هه‌تا نوکه ب دروستی نه‌هاتبوو زانین کا شهمدینان چیه؟ ئه‌ری ئه‌و ده‌قهره‌کا کوردستانی یه یان میرگه‌هه؟ و ئه‌گر میرگه‌ه بیت پایته‌ختی وئ ل کیفه یه؟ ناقتین میری وئ چنه؟

ل سەردەمی نوکه دا شهمدینان ل سەر وه‌لاتین عراق، ئیران و تورکیا هاتیه دابه‌شکر، ئانکو شهمدینان دکه‌فیه سیگوشه‌یا سنوری هه‌رسی ده‌وله‌تاندا، ل باشوری وئ ده‌قهره‌کا برادوستیانه دناف کوردستانا باشوردا و ژلایی باکور قه‌ دگهل ده‌قهره‌کا (گه‌قهر) هه‌قسنوره، هه‌روه‌سا ژلایی روژه‌لاتی قه‌ دکه‌فیه ب ره‌خ ده‌قهرین مه‌رگه‌قهر و شنو و ژلایی روژنافاقه دگهل ده‌قهره‌کا چهل یا سەر ب هه‌کاربیانقه هه‌قسنوره¹.

سه‌باره‌ت گوندی ستوون کو پایته‌ختی میرگه‌ها شهمدینان بوو، ئەف گونده ل سەردەمی نوکه‌دا دکه‌فیه دناحیه‌یا شیروان مه‌زن یا سەر ب قه‌زایا میرگه‌سور ل پاریزگه‌ها هه‌ولئیری، ستوون دکه‌فیه

¹ حاجی ره‌مه‌زانی بیسکی، مالباتا شهمدینان و رولی وئ د بزافا رزگاربخوازا کوردی دا، وه‌رگیران: ره‌شاد بیجرمانی، 41.

سەر هێلا سنوری دناقبهرا وه لاتین عراق و تورکیا و ئیک ژ گرنگترین گوندین عهشیرهتا ههڕکیبانه و شوونارین چه‌ندین دیرین مه‌سیحیان و مزگه‌فتین موسلمانان تیدا هه‌نه².

هه‌رچه‌نده ناڤی ستوون د چه‌ندین به‌لگه و ژیده‌رین ده‌ستپیکا ده‌سته‌لاتا عوسمانیان ل کوردستانی هاتیه به‌حسکر ل کهنترین ژیده‌ری کو به‌حسی شه‌مدینان کر ببت مه‌ولانا ئیدریس به‌دلیسیه، نه‌وی ل سالا 1515 چه‌ندین نامه ژبو سولتان سه‌لیمی ئیکی هنارتن و دگهل ئیک ژ وان نامه‌یان نه‌خشه‌یه‌ک ژی هنارت کو تیدا نامه‌زه ب (وه‌لاتی نور عه‌لی به‌گی) دایه، نور عه‌لی به‌گ میری وی ده‌می یی شه‌مدینان بوو، ودناڤ نه‌خشه‌یا ویدا دیار کو نه‌ف دکه‌فته دناقبهرا (که‌لا برازگرد و که‌لا مه‌رگه‌قه‌ر بین میر غازی قران [برادوستی] ل باشور و روژه‌لاتی و ده‌قه‌رین سومایه و گه‌قه‌ر نه‌وین لژیر حوکه‌می سید محمد به‌گی هه‌کاری ژ لایی باکور و روژناڤاڤه³. لی ئیکه‌مین ژیده‌ری جوگرافی کو به‌حسی ستوون کر ببت په‌رتوکا (جه‌هان نوما) یا زانایی تورک کاتب چه‌له‌بی یه، نه‌ف زانابه به‌حسی وان باژیر و ده‌قه‌ر و که‌لایان دکه‌ت کو دکه‌فته د ریکا رووباری زیی مه‌زن دا و دبیزیت: "... ده‌قه‌را گه‌قه‌ر دکه‌فته روژه‌لاتا جوله‌میرگی و نه‌و ده‌قه‌ره‌کا ده‌شتاییه کو دکه‌فته دناڤ چیاپاندا، رووباره‌ک دناڤا ده‌رباس دبیت و دگه‌هیته وی رووباری نه‌وی ژ جوله‌میرگی ده‌یت، پاشی به‌ره‌ف باشوری ده‌یت ودناڤ لیوایا چه‌لی نه‌وا سهر ب هه‌کاریانڤه ده‌رباس دبیت، پاشی به‌ره‌ف که‌لایین بیستوون و ستوون دچیت"⁴. پاشی به‌حسی زنجیره‌کا که‌لایان دکه‌ت کو دکه‌فته هه‌ر چوار لایین ستوونی نه‌وی که‌لین: زریل، که‌لا میر داوود، که‌لا ناصر به‌گ، مه‌ردامیر، بیستوون، چه‌لی، دیزی و به‌رازگرد و دبیزیت: "که‌لا ستوونی دکه‌فتا نیزیکی که‌لا نورمی ل لایی روژناڤاڤه و نه‌و که‌لایه‌که دکه‌فته سهری چیاپه‌کی و دگهل ده‌قه‌را زیباری هه‌فسنوره"⁵.

- میرگه‌ها ستوون (شه‌مدینان) ددابه‌شکرین کارگیرین عوسمانیدا:

ناڤی شه‌مدینان د ژیده‌رین عوسمانیدا ب شیوه‌یی (لیوایا ستوون) هاتیه، چونکه ده‌وله‌تا عوسمانی گه‌له‌ک جاران ناڤی پایته‌ختین میرگه‌هان بو هنده‌ک میرگه‌هین کوردی بکار دئینان، بو نمونه بو میرگه‌ها به‌هدینان ناڤی (نامه‌دی) و بو بوتان ناڤی (جزیره) ده‌اته بکارئینان⁶، له‌ورا ل قیری پرسیاره‌ک په‌یدا دبیت نه‌وی: کی دبیزیت کو ستوون هه‌مان میرگه‌ها شه‌مدینانه؟ ده‌رسڤا دی بیژین کو کهنترین نامه‌زه بو ناڤی شه‌مدینان د ژیده‌رین عوسمانیدا بو سالا 1609 قه‌دگه‌ریت، دڤی سالی‌دا سولتانی عوسمانی فه‌رمانه‌ک بو هنده‌ک میرین کوردان هنارت دناڤ واندا "میری شه‌مدینان نور عه‌لییی ستوونی"⁷. ول سالا 1634 کاتی میر عمادالدینی هه‌کاری (1634-1639) به‌حسی قی میری دکه‌ت و وی ب "میری شه‌مدینان" بناڤ دکه‌ت⁸.

شه‌مدینان ل دووماهیا سالا 1515 که‌فته ژیر ده‌سته‌لاتا عوسمانیان نه‌وی ب ریکا هه‌ول و خه‌باتین شیره‌تکاری سولتان سه‌لیمی ئیکی (1512-1520) مه‌لا ئیدریسی به‌دلیسی و نه‌ف ده‌قه‌ره ب

² عرفات کرم ستونی، الحیاه العلمیه من نه‌ری الی بارزان، (ارییل: 2010)، ص 10
³ بنیره نه‌خشه‌یا مه‌ولانا ئیدریس به‌دلیسی د: عبدالحمید حسینی، پینج به‌لگه‌نامه‌ی میژووی سه‌بارت به‌ روژگاری جه‌نگی چالدران، ، گوڤاری ژین، سالی حه‌ وه‌ م، سلیمانی 2015: ، ل 350 .
⁴ جهاننما (مع ملاحق ابراهیم متفرقة)، مطبعه امیریة، (قسطنطینیة: 1145هـ)، 419.
⁵ المصدر نفسه، ص 419.
⁶ گولی، المصدر السابق، ص
⁷ فه‌رمان بو میری برادوست ل 7 ربیع الثانی 1018 / 9 تیرمه‌ها 1609 د: دفتر مهمه‌ رقم 78، حکم رقم 623.
⁸ تومهرخانی یازچی، قه‌هینووکا دیروکا هه‌کاریان (ده‌ستخه‌ت ب زمانی فارسی)، به‌ریی 69-73.

سەر ویلایهتا دیاربهکری ئهوا ل ساللا 1518 هاتیه دامهزراندن قه هاته بهردان، و ویلایهتا دیاربکر ل وی دهمی ههمی ئهوه دهقهرین کوردستانی ب خوهقه دگرتن ئهوین کهفتینه ل ژیر حوکمی عوسمانیان⁹. لی ناقی ستون دناف (دهقهر تهحریر) ین دیاربهکری بین سالین 1518 و 1521 دا نههاتیه، چونکه ل وی دهمی کریارین تومارکرن و وهرگرتنا باجی بتتی ل سهر وان سهنجهقان هاتبوو سهپاندن ئهوین کو (زهعامهت و تیمار) تیدا ههین و باجا سالانه ددانه دهولتا عوسمانی¹⁰.

نهئینانا ناقی ستون دناف توومارین عوسمانیدا ههتا ساللا 1544 بهردهوام بوو و ل قیری دیار دبیت کو توومارنهکرنا هندهک میرگههین کوردی ل دهقهرین ههفتخوب دگهل دهولتا صهفهویدا پهیههندی ب نهتهمامبوونا دهستهلاتا عوسمانی ل قان دهقهران ههبوو و " نیک ژ نارمانجین سهرهکیین ههوا سولتان سلیمانی قانونی ل ساللا 1534 بنهجهکرن و موکومکرنا دهستهلانداریا عوسمانی ل دهقهرین روژههلاتا دهولتهتی و ژنافرنا کاریگهریا دهولتا صهفهوی ل سهر میرگههین کوردی بوو"¹¹.

ل ساللا 1544 بو نیکههین جار ناقی (لیوایا ستون) وهک لیوایهکا سهر ب ویلایهتا (کوردستانا دیاربهکری) قه هاتیه¹²، و ل ساللا 1548 دهولتا عوسمانی شیا باژیری وانئ بستینیت وئوه کره ناقهندا ویلایهتهکا نوی کو ب ویلایهتا (وان) هاته نیاسین و پتیریا میرگههین کوردی بین ل دوروبهرین وانئ ب ویلایهتا نوو قه هاتنه گریدان¹³، لی ل ساللا 1550-1551 جارها دی ناقی ستون وهک لیوایهکا سهر ب دیاربهکر قه هاتیه، وئهگهری قی چهندی ئهوه کو بناخههین ویلایهتا وانئ ههتا وی دهمی بنهجه نههیبون ودهزگههین وی بین فهرمی نهکهفتبونه سهر کاری خوه¹⁴، لی ل دهستپیکا ساللا 1552 ناقی میری ستونی د بهلگههیهکا عوسمانیدا هاتیه وهک نیک ژ "میرین سهر ب ویلایهتا وانئ قه"¹⁵.

د پهرتووکا (طبقات الممالک فی درجات المسالک) ئهوا ژلایی دهولتهمداری عوسمانی قوجه مستهفا نیشانجی (مرن 1567) هاتیه نفیسین بهحسی ستونی وهک لیوایهکا سهر ب ویلایهتا وانئ قه هاتیه کرن، ئهوزی لیوایین: (وهستان، خیزان، ههکاری، موکس، شیروی، الباق، سلماس، دنبلی و ستون) بوون¹⁶، و ل ساللا 1565 لیوایین سهر ب ویلایهتا وانئ قه ئهقه بوون: "وان، ارجیش، بهدلیس، برادوست، مووش، خیزان، مامران، ههکاری، شیروی، کئيسان، ئهلباق، موکس، سلماس، (بارگیری دگهل قوتور)، ناغاکیس، ملازگرد و ستون"¹⁷.

⁹ Mehmet Ali Unal, XVI ve XVII Yüzyıllarında Diyarbekir Eyaletine Tabi Sancakların İdari Statuları, X.Türk Tarih Kongresi, Ankara: 1986, Cilt:V, s.2212-2213.

¹⁰ Aynı Eser, s.2212-2213.

Aynı Eser, s.2212-2213.

¹¹ Ahmet Gunduz, Osmanlı İdaresinde Musul 1523-1639, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 1998, s. 27.

¹² دفتر مهمه رقم 12321 (پولینا ئهرشيفا توپقای)، حکم رقم 192، ص 155.

¹³

¹⁴ Orhan Kilic, Kurdistan Tabirinin Osmanlı Uygulamasındaki Muhtavasi Uzerine baazi Yespitler(16-18 YY), Tarihte Turkler ve Kurtler Sempozyumu, Ankara: 2014, s.188.

¹⁵ فهران بو میری جزو بهاءالدین بهگ ل دهستپیکا ساللا 959/ دهستپیکا 1552 د: دفتر مهمه رقم 888 (پولینا ئهرشيفا توپقای)، حکم رقم 365.

¹⁶ قهگوهاستی ژ: کاتب چلبی، المصدر السابق، ص 411.

¹⁷ بنیره: فهران بو والیی وانئ ل 14 رهمهزان 972/ 15 نیسان 1565 د: دفتر مهمه رقم 6، حکم رقم 1029.

ژ لایځی دپښه میرگه‌ها شه‌مدینان (ستوون) ژ لایځی کارگیرپه نه لیوایه‌کا نیک‌گرتی بوو، بو نمونه ل سالا 1515 (که‌لا تاروون) نیک ژ که‌لایځین سهر ب شه‌مدینان څه بوو کو دکه‌فته روژ‌ه‌لاتی ستوون ل نزیکی دهریایا نورمیه¹⁸. و د ده‌فتره (توجیهات) یا ژماره 262 نه‌وا بو سالیڼ 1575-1585 قه‌دگریت ناځی لیوایا ستوون و لیوایا (تاروون) یا گریځای ب ستوون څه هاتی‌ه به‌سکرڼ، و لیوایا تاروون ل ځی دهمی ل ژیر حوکه‌ی زین الدین به‌گی دا بوو و سهر ب ویلایه‌تا وانی څه بوو¹⁹.

پشتی ځی دهمی نیدی ناځی ستوون یان شه‌مدینان یان هر لیوایه‌کا سهر ب وپه د هیچ نیک چ توومارین عوسمانیدا نه‌هاتی‌ه، بو نمونه ناځی ستوون د لیسته‌یا سه‌نجه‌ق و ویلایه‌تین عوسمانی نه‌وا ل سالا 1018مش/ 1609ز ژ لایځی (عهینی عهلی نه‌فندی) څه هاتی‌ه ناماده‌کرڼ نه‌هاتی‌ه²⁰، هر وه‌سا گه‌روکی تورک (نه‌ولیا چله‌بی) ژ ی چ نامازیه‌ک ب ناځی ستوون یان شه‌مدینان نه‌دایه دهمی ل سالیڼ 1655-1656 سهر‌دانا کوردستانی کری²¹، و ل سالا 1669 ده‌ولت‌مداری عوسمانی (حسین نه‌فندی) یی به‌رنیاس ب (هزار فهن) لیسته‌یه‌ک ب ناځی هموو سه‌نجه‌ق و ویلایه‌تین ده‌ولت‌تا عوسمانی دروست کر، و هرچنده وی به‌حسی سه‌نجه‌قین سهر ب ویلایه‌تا وانی و ویلایه‌تین دی یڼ کوردستانی کریه ل وی ژ ی چ نامازیه ب سه‌نجه‌قه‌کی ب ناځی ستوون نه‌دایه²². ل جوگرافیزانی عوسمانی (کاتب چله‌بی) نه‌وی ل ههمان سهر‌ده‌مدا په‌رتووکا خوه یا جوگرافی نفیسی نامازیه ب (که‌لا ستوون) دا و دیار کر کو نه‌و سهر ب ویلایه‌تا وانی یه²³.

هرچنده پتیریا توومارین عوسمانی یڼ سهر‌ده‌می څه‌کولینی چ نامازیه ب میرگه‌ها ستوون نه‌داینه، ل (ده‌فتر موهیمه) یڼ عوسمانی یڼ سالیڼ (1560، 1565، 1577، 1588 و 1609) ب ناشکرایی به‌حسی ستوون کرینه وه‌ک نیک ژ سه‌نجه‌قین سهر ب ویلایه‌تا وانی²⁴، هر وه‌سا نه‌فان ده‌فتران به‌حسی هه‌بوونا سه‌نجه‌قین دی یڼ گریځای ب ستوون څه کرینه، بو نمونه ل سالا 1609 به‌حسی "عبدال به‌گ کوری میر نور عهلی یی شه‌مدینانی" هاتی‌ه کرن وه‌ک "سه‌نجه‌ق به‌گ" (میری سه‌نجه‌قی)²⁵ بیی کو نامازیه‌ی بده‌ته وی سه‌نجه‌قا وی حوکه تیدا دکر.

- نه‌سل و به‌گوکا میرین شه‌مدینان (ستوون):

پیزانین ل سهر نه‌سلی میرین شه‌مدینان گه‌له‌ک نین، چونکه هرچنده دیر و کنفیسی مهن میر شهر فحانی د دیباچه‌یا په‌رتووکا خوه‌دا ناځی میرگه‌ها ستوون نینایه، ل دناځ ده‌قی په‌رتووکا خوه‌دا چ نامازیه ب ځی میرگه‌هی نین، و سه‌بارت نه‌قی بابته‌ی محمده عهلی عهونی دبیژیت کو " یا ژمنغه نه‌وی د بنیات‌دا چ ل تشت ل سهر ستوون نه‌نفیسینه نه‌وژی یان ژ به‌رکو چ پیزانین بده‌ست نه‌که‌فتینه

¹⁸ بنیره نه‌خشه‌یا مه‌لا نیدریسی به‌دلیسی د: حسینی، ژیده‌ری به‌ری، ل 350.

¹⁹ BOA, Kamil Kebeci Ruus Defteri (KK.d), D.no. 262, s.187.

²⁰ قوانین آل عثمان در خلاصه مضمون دفتر دیوان، تصویر افکار غزته‌سی، (استانبول: 1280)، ص 33-34.

²¹ Evliya Celebi Seyahetnamesi, Hazirlayan: Seyit Ali Karaman, Yucel Dagli, (Istanbul:2000), IV Kitap.

²² Hazarfen Huseyn Efendi, Telhisul-beyan fi Kavanin-i Al-i Osman. Hazirlayan: Sevim Ilgurel, Türk Tarih Kurumu, (Ankara:1998), s.130-131.

²³ المصدر السابق، ص 419.

²⁴ دهر په‌ریڼ به‌ین دا دی نامازیه پی هینه دان.

²⁵ بنیره: فرمان بو میری برادوست ل 7 ربیع الثاني 1018/ 9 تیرمه‌ه 1609 د: دفتر مهمه رقم 78، حکم رقم 623.

يان دهمی وی تیرا نهکریه، لهورا بریار دایه چ تشتان ل سهر نهقیسیت، و وی دفه رستا پرتووکا خوهدا ناڅی ستوون ئینایه و وی لبربوو ل پاشهروژئ ل سهر بنقیسیت لی وی نهشیایه²⁶.

لی بهدلیسی ل چهندين جهین دی بهحسی ههبوونا پهیوهندیی دناڅبهره شهمدینان و هندهک میرگههین کوردیدا کریه و دبیزیت کو میرین میرگههین ههکاری، بههدینان و کلیس دگههنه ئیک بابکی، میرین ههکاری دگههنه کهسهکی ب ناڅی شمس الدین و میرین بههدینان دگههنه برایی وی بهاءالدینی و میرین کلیس دگههنه برایی وان یی سییی ب ناڅی (مهنتهشا)²⁷، و سهبارت بههدینان بهدلیسی دبیزیت " میرین بههدینان د بنهکوکا خوهدا دگههنه وهلاتی شهمدینان، و بهری بهینه بو نامیدیی بابوکالین وان ل شهمدینان بوون و سهرقهگیریا کهلا (تاروون) دکرن، و نهو بابکی وان نهوی ژ تاروون هاتیه نامیدیی ناڅی وی بهاءالدین بوو"²⁸.

ژیدرهکی دی کو هندهک پیزانینین دی ل سهر نهسلی میرین شهمدینان ددهته مه پرتووکا (شجره الزیوکیه) یه و نهغه پرتووکهکه ل سهر نهسلی میرین بههدینان هاتیه نفیسین، ودڅی پرتووکیدا ل سهر زاری مهلا محمهد شنیی زیباری هاتیه کو " میرین شهمدینان ژ دووندهها شمس الدین کورئ سهیف الدینی نه و میرین نامیدیی ژ دووندهها بهاءالدین کورئ سهیف الدینی نه... و میرین نامیدیی و شهمدینان دگههنه کهسهکی ب ناڅی مهک خلیل کو ژ بهر هولاکوی رهفی بوو... لی میرین ههکاری دگههنه میر عمادالدینی و نهو برایی مهزنی مهک خلیلییه"²⁹. ومهک خلیل ههروهک خودانی پرتووکا (مختصر احوال الامراء) دبیزیت کورئ عزالدین مجلی کورئ سراج الدین کورئ محمهد کورئ خلیفی عهباسی المستعصم بالله ی یه. ههروهسا خودانی فی پرتووکی دبیزیت کو ناڅی بههدینان ژ ناڅی بهاءالدین هاتیه و نهف کهسه کورئ مهک خلیلییه³⁰، لی (الشجره الزیوکیه) – ههروهک مه گوتی- دیار دکمت کو بهاءالدین کورئ سیف الدینییه.

و سهبارت میرین شهمدینان زیباری دبیزیت کو "میرین شهمدینان ژ کهلا (چهلکی) هاتیه بو گوندی ستوون پاشی بو (خومارو) پاشی ژ ویری دهرباسی (نههری) و (بهردهسوری) بوونه و نهف جهه بوویه وهلاتی وان"³¹.

ههرچهوا بیت ب شیوهیهکی زانستی دووپات بوویه کو گریدانا هندهک میرگههین کوردان ب نهسلی عهباسی فه چ راستی بو نینه! و پتريا پرتووکین گرنگی ب دووندهها مالباتا پیغهمبهری و ئیمامین شیعیهین دووازه ئیمامی و خلیفهین عهباسی و مالباتین سهییدان ل سهرانسهری جیهانا ئیسلامی داین بهحسی چ چهقین وان مالباتان ل کوردستان ب گشتی و ل قان میرگههان ب تاییهتی نهکریه³².

²⁶ بنیره پيشگوتنا وی بو پرتووکا شهرهفناهه د: شرفخان البدلیسی، شرفنامه، ترجمه: محمد علي عوني، دار الزمان، (دمشق: 2006)، ص 17.

²⁷ المصدر نفسه، ص 224.

²⁸ المصدر نفسه، ص 135.

²⁹ الشجرة الزیوکیه، تحقیق: عماد عبدالسلام رؤوف، (اربیل: 2009)، ص 60.

³⁰ بنیره شهجههیا میرین ههکاری د: میرزا محمهدی یازچی، مختصر احوال الامراء، تویراندن: نزار نهیووب حهسن، سبیریز، (دهوک: 2013)، ل 144-146.

³¹ الشجرة الزیوکیه، ص 60.

³² بو نمونه بنیره: ابن عنبه، المصدر السابق، ص 351-356؛ محمد بن محمد الزبیدی، جذوة الاقتباس فی نسب بنی العباس، تحقیق: یحیی بن محمود ابن جنید، دار الموسوعات العربیة، (بیروت: 2005)، ص 13-81؛ عمر بن یوسف اشرف الرسولی، طرفه الاصحاب فی معرفة الانساب، تحقیق: کارل ویلهلم ستریستن، دار الافاق العربیة، (القاهرة: 2001)، ص 52 ومابعدھا؛ محمد کاظم ابن ابی الفتوح الیمانی الموسوی، النفحة العنبریة فی انساب خیر البریة، تحقیق: مهدی رجائی، مطبعة حافظ، (قم: 1377 هـ.ش)، ص 36 ومابعدھا؛ عبدالرزاق بن احمد ابن فوطی، مجمع الاداب فی

لئى قهكولمى روسى باسيلي نيكيتين پيزانينهكا جوداتر ژ ئهوين بورى پيشكيش دكمت، ئه و ژ زانايى كورد مهلا سهعيدى قازى قهكوهيژيت و دبئزيت "مالباتا مير شمس الدينى ئه وئ شهمدينانى خوه دگههينه وى ل جههكئ دناقبرهرا بهغداد و مووسل دا ب چهراندنا تهرش و كهوالى مژوول بوون، لئى پشتى دهمهكئ شهرا دناقبرهرا وان و عهشيرهتا (شههمر) يا عهرهبيدا چييوو و قئى مالباتئ نهشيا خوه ل بهر وان رابگرىت، لهورا نهچاربوو بهرهف چيائين كوردستانئ برهفيت، و ل دهستپيكي ل گوندئ ستوونئ كو گوندهكئ عهشيرهتا ههركيانه ناكنجى بوون... و بو ماوهيئ شهش بو حهفت بابكان ئه و ل ستوونئ مان پاشى ل سهردهمئ مير ناصرالدينى نافهندا خوه بو گوندئ (بئتكاري) قهگوهاستن، پاشى پشتى سئ بابكان و ل سهردهمئ مير زين الدينى بهرهف گوندئ (هارونان) هاتن ئه و دكهفئته دهقرا (خومارو) ل باشورئ شهمدينان"³³.

هه رچهنده كو مهلا سهعيدى دهكغيرانا خوهدا پشت ب وان گوتنين زارهكى بهستيه ئهوين دناق خهلكئ دهقراى دا بهلا ف بووين لئى ئه و ناقين د ناق گوتنين وى دا هاتين ناقين ميرين راستينه ئهوين حوكم ل ستوونئ يان سهنجهقين سه ر ب ويقه كرين، ههروهسا ئه م ب دور نابيين كو كهلا (هاروون) هه مان كهلا تاروون بيت ئه و كو ناقي وئ د چهندين ژيدهر و بهلگهنامهياندا هاتئ.

لئى قهكولمى (ياشار كاپلان) بوچوونهكا پتر نزيكى راستى دبئزيت، ئه و دبئزيت كو مير سهيف الدين ئه وئ هه رسئ ميرگههين (شهمدينان، ههكارى، بههدينان) خوه دگههينه وى هه ر مير سهيف الدين كورئ مهنگهلان كورئ عهليئ ههكاربيه ئه وئ ل سالا 660مش/ 1262ز دگهل كورئ خوه ئهسهالدين مووسا بهرهف وهلاتئ مصرئ رهقى و سولتانئ مهملووكى الظاهر پيپرسى (1260-1277) پيشوازي ليكرى³⁴. و پشتى نيزيكي 80 سالان ژ قئى روودانئ ديروكنفيسي مهملووكى ابن فضل الله العمرى (1300-1348) بهحسئ نهقيهكئ مير سهيف الدينى دكمت و دبئزيت كو ناقي وى عمادالدينى دووئ كورئ اسدالدينى دووئ يه. ههروهسا دبئزيت وى دوو برا ب ناقين (زين الدين و عزالدين ههنه)، ههروهسا العمرى ناقي مامين وى ژى گوتينه ئه وژى (عزالدين شير، شمس الدين شيخ امير، ئه مير داوود، مير حسام الدين) و ئهفه كورين مير عمادالدينى نيكي نه، و "هه ر نيك ژ وان حوكمى ل كهلايهكئ يان باژيرهكئ دكمن، لئى ميرئ مهزن و سهرفهگيرئ وان مير عمادالدينه"³⁵.

و كاپلان دبئزيت كو مير عمادالدين كورئ اسدالدينى هه ر ئه و عمادالدينه ئه وئ ناقي وى دناق شهجهرنامهياندا هاتئ و ئه و ب باپيرئ ميرين ههكارى هاتيه نياسين، و مير داوود هه ر ئه و كهسه ئه وئ كهلا (ميرداوود) ب ناقي وى هاتئ نافكرن، و ئهف كهلايه دكهفئته روزئاقايئ باژيرئ ئورميه و

معجم الالاقاب، تحقيق محمد الكاظم، وزارات ارشاد و فرهنگ اسلامى، (تهران: 1374)، ج5، ص 314؛ عبدالرحمن بن ابى بهگر السيوطى، تاريخ الخلفاء، تحقيق: ابراهيم صالح، دار صادر، (بيروت: د.ت)، ص373-410؛ ابن تغرى بردى، مورد اللطافة في من ولى السلطنة و الخلافة، تحقيق: نبيل محمد احمد، دار الكتب المصرية، (القاهرة: 1996)؛ ص90 وما بعدها؛ ضامن بن شدقم المدني، تحفة لب اللباب في ذكر نسب السادات الانجاب، تحقيق: مهدى رجائى، (قم: 1376 هـ.ش)، ص42 وما بعدها؛ مهدى رجائى، المعقبون من آل ابى طالب، مؤسسة عاشوراء، (قم: 1385 هـ.ش)، ج3، ص396-421؛ محمد باقر بن زين العابدين الخوانساري، روضات الجنات في احوال العلماء و السادات، الدار الاسلامية، (بيروت: 1991)، 7 اجزاء.

³³ باسيلي نيكيتين، الكرد دراسة سوسولوجية تاريخية، ترجمة: نوري طالباني، مؤسسة حمدي، (السليمانية: 2007)، ص220-221.

³⁴ ابن شداد، تاريخ الملك الظاهر، تحقيق: احمد حطيط، (فيسبادن: 1983)، ص 332. ههروهسا بنيره: ابن عبدالظاهر، الروض الزاهر في سيرة الملك الظاهر، تحقيق: محمد عزيز الخويطر، (الرياض: 1976)، ص 87.

³⁵ التعريف بالمصطلح الشريف، مطبعة العاصمة، (القاهرة: 1312)، ص 38.

ههريئك ژ بهدليسي و كاتب چهلبي بهحسي وئ كرينه³⁶. لهورا ئهف قهكولهرئ دبينييت كو مير شمس الدين كورئ مير عمادالدينئ ئيكي ههريئ كهسه كو ميرين شهمدينان دگهههه وي³⁷. و بفي رهنكي مير شمس الدين كورئ مير عمادالدينئ ئيكي كورئ مير اسدالدينئ ئيكي كورئ سيف الدين مهنگه لاني ههكاري باپيرئ مهزني مالباتا ميرين شهمدينانه. و دراستيدا العمري ب ئاشكهرابي گوتيه كو ميرئ دهقرا (گهقهرئ) كهسهكه ب ناقي (مير شمس الدين) و نزكي 3000 كهسان دبن حوكمي ويقه نه³⁸.

- ميرين شهمدينان (ستون) ل 1515-1609:

د چ ژيدهرين ميژوويين بهري دهستلانا عوسمانئ ل كوردستاني بهحسي ميرين شهمدينان نههاتينه كرن، وههچهنده مير شهرفخاني بهدليسي ناقي ستون د ليستهيا ميرين كوردستاني دا ئيناپه لي چ پيزانين ل سهر قي ميرگههي ديار نهكرينه، و ناقين ميرين ستون ل سهردهمي عوسمانيدا ب رهنكي تهقزايي دناف رووپهلين هندهك بهلگهنامه و ژيدهراندا هاتينه و بريكا وان بهلگهنامهيان ئهم دكارين زنجيرهيا ميرين شهمدينان و سهردهمي حوكمين وان پهيدا بكهين. لي پيزانين ل سهر شيوهيي وهگرنتا دهستلاني ژلايي وان ميرانقه و ئهو روودانين ل سهردهمي وان روودان ئيكلار دكيمن.

ههروهك هاتيه دياركرن ميرگهها شهمدينان ل قي دهمي ژ دوو سهنجهان بيكههات، ئهوژي: سهنجهقا ستون كو پاينهختي ميرگههي بوو و سهنجهقا (تاروون) كو گرئداي ب ميرگهها شهمدينان بوو و ژلايي مالباتا دهستلانا ل ميرگههي دهاته بريقه برن، لهورا دقي قهكولينيدا دي ب رهنكهكي جودا بهحسي وان ميران كهين ئهوين حوكم ل قان ههردوو سهنجهان كرين:

أ- سهنجهقا ستون:

ههروهكي هاتيه دياركرن ستون پاينهختي شهمدينان بوو لهورا ميرگهها شهمدينان دناف توومارين فهرميين عوسمانيدا ب ناقي (سهنجهقا ستون) يان (ليوايا ستون) دهاته نياسين، و ميرين قي ميرگههي د سهردهمي قهكولينيدا ئهقه بوو:

1- ناصر بگ: ئهقه ئيكهمين ميرئ ستونئ يه كو ل سهردهمي عوسمانيدا ناقي وي هاتي، ههچهنده كو ل قي سهردهمي ناقي ميرهكي دي ژي دهيت ب ناقي (نور عهلي بهگ) لي د روودانين ميژووييدا بنتي ناقي ناصر بهكي هاتيه، لهورا پتر هزر بو وئ چهندي دچيت كو ئهو ل وي دهمي ميرئ فهرميئ ميرگههي بوو، ناقي ناصر بهكي بو ئيكهم جار د نامهيين مهولانا ئيدريس بهدليسي بو سولتان سليمئ ئيكي هاتيه ، ل ناقراسا موهرههه 925/ سوبات-نادار 1515 بهدليسي دئيئ ژ نامهيين خوهدا دبئزيت كو وي شيايه بالا مير ناصر بهكي بو لايئ عوسمانيان بكيشيت³⁹، و ناصر بهگ ئيئ ژ وان ميرين كورد بوو كو پشكداري د شورهشين كوردي دژي دهولتا عوسمانئ پشتي شهري چالديران 1514 دا

³⁶ البديسي، المصدر السابق، ص 203؛ كاتب جلبي، المصدر السابق، ص 419.

³⁷ بنيره قهكولينا وي ل دور ئهسلي ههريئ ميرگههين بهدديان، ههكاري و شهمدينان د:

Yaşar Kaplan, Tarhide Hakkari, Şemdinan, BahdınanveNehri, Uluslararası Seyyit Taha-I Hakkari Sempozyum, (Hakkari: 2013), 107-119.

³⁸ ابن فضل الله العمري، مسالك الابصار في ممالك الامصار، تحقيق: احمد عبدالقادر الشاذلي و آخرون، المجمع الثقافي، (ابوظبي: د.ت)، ج 3، ص 205.

³⁹ Vural Genc, İdris-i Bidlîsî'nin II. Bayezid ve I. Selim'e Mektupları, Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies, XLVII (2016), s.177.

کرین و ئەف شورەشە ب شەری (قەرەغین دەدە) ل گولانا 1516 بداوی هات و بوو ئەگەری ژناچوونا دەستەلاتا صفەوی ل کوردستانی⁴⁰.

2- **نور عەلی بەگ:** ناڤی وی د بەلگەنامەیکە عوسمانیدا هاتیه کو بو سالا 951مش/ 1544ز فەدگەریت، ب دروستی نزانین کەنگی دەستەلات وەرگرتیه و کەنگی حوکمی وی بداوی هاتیه، هەرەسا نزانین کا پەییوەندیا مروقایەتیا وی دگەل میری بەری وی چیه؟ ئەری ئەو کوری ویه یان برایی وی؟ یان کەسەکی دی؟ ئەفی میری پشکداری دهندهک روودانین سەردەمی خوەدا کریه⁴¹.

3- **میر گوزەل ئەحمەد بەگ:** کەفتنترین بەحسی فی میری بو سالا 959مش/ 1552ز فەدگەریت⁴²، و ل سەدەمی وی دا چەندین ئالوزی دناڤ میرگەهیدا پەیدا بوون و بەلگە بو فی چەندی ئەو کە فی میری چەند جارەن حوکمی خوە ژدەست دایه، بو نمونە ل سالا 1560 ناڤی میری ستوون (ئیبە سولتان) هاتیه ئەوی ل بەری فی دیروکیدا دەست ب حوکمی خوە کری، و ل هەمان سالی ناڤی میر محەمەد هاتیه و ئەف میره "کوری میری بەری گوزەل ئەحمەد بەگیه"⁴³. لی وەک دیار گوزەل ئەحمەدی شیاپه جارەکا دی حوکمی خوە بزقرینیت چونکە ناڤی وی وەک "میری ستوونی" د هندهک بەلگەنامەیاندا هاتیه کو بو سالا 1577 فەدگەرن⁴⁴.

4- **ئیبە سولتان:** ب دورستی دیارنینه کا کەنگی حوکم ل میرگەهی وەرگرتیه لی تشتی مسوگەر ئەو کە وی میر گوزەل ئەحمەد ژ حوکمی لادابوو و ل جەهی وی ببوو میر، و حوکمی وی ل 1560 بداوی هاتیه ئەوی ژبەر نەخوشیهکی کو بوو ئەگەری کورەبوونا وی. ل 26 رجب 967مش/ 22 نیسان 1560ز سولتان سلیمانی قانونی نامەیکە بو والیی وانی هنارت و تیدا دیارکر کو "میری ستوونی ئیبە سولتان نابینا بوویه و ئیدی نەشیت وەلاتی خوە بیاریزیت" لەورا داخواز ژ والیی کر کو محەمەد بەگ کوری میری بەری گوزەل ئەحمەد بەگی ل جەهی وی دابنیت⁴⁵.

5- **محەمەد بەگ:** ئەو کوری گوزەل ئەحمەد بەگی یه- هەرەک دیار بووی- و ل سالا 1560 حوکم ل میرگەهی وەرگرتیه پشتی بریارا لادانا میری بەری وی هاتیه دان، و هەتا پشتی سالا 1565 ل سەر حوکمی خوە بەردەوام بوو، چونکە ل فی سالی والیی وانی فەرمانەک بو هندهک ژ "میرین کوردستانی" هنارتن داکو پشکدار بین د خەباتین دووبارە ئافاکرن و سەخبیزکرنا کەلا ئەرجیش دا، و دناڤ وان میراندا ناڤی "میری ستوونی محەمەد بەگ"

⁴⁰ بو پتر پیزانینان بنیره، نزار ایوب گولی، اماره هکاری في العهد العثماني، سبیریز، (دهوك: 2017)، ص 48-50.

⁴¹ بنیره: دفتر مهمة رقم 12321، حکم رقم 192، ص 155.

⁴² دفتر مهمة رقم 888، حکم رقم 157.

⁴³ فەرمان بو والیی وانی ل 26 رجب 967/ 22 نیسان 1560. د: دفتر مهمة رقم 4، حکم رقم 600.

⁴⁴ بو نمونە بنیره: فەرمان بو میری خیزان ل 7 رهمزان 985/ 17 چرییا دووی 1577. دفتر مهمة رقم 32، حکم رقم 74؛

BOA, KK.d, D.no. 262, s.187.

⁴⁵ فەرمان بو والیی وانی ل 26 رجب 967/ 22 نیسان 1560. د دفتر مهمة رقم 4، حکم رقم 600.

هاتبوو⁴⁶. و حوکمی محمد بهگی بهری ساللا 1577 بدووماهی هاتیه و حوکم بو بابی وی گوزهل ئەحمەد بهگی هاته زفراندن⁴⁷.

6- نور عهلی بهگی دووئ: ئەفی میری بهری ساللا 1588 دهستهلالات ل شهمدینان وەرگریه و بهحسی وی د هندهک بهرلگهیین عوسمانی ل فی سالیدا هاتیه کرن⁴⁸، و حوکمی وی ههنا پشتی ساللا 1609 بهردهوام بوو⁴⁹.

ب- میرین تاروونئ:

1- شیخ حسین بهگ: هیچ پیزانیهک ل سهر فی میری نینن، بتنی ئیدریس بهدلیسی د نهخشهیا خوهدا ئەوال ساللا 1515 بو سولتان سهلیمی هنارتی نافئ وی ئینایه و گوتیه "کهلا تاروون و میرئ وی شیخ حسین بهگ"⁵⁰. لی بی گومان ئەو ئیک ژ ئەندامین مالباتا دهستهلالاتار ل شهمدینان بوو.

2- زین الدین بهگ: نافئ وی د دهفتەر تهوجیهاتا ژماره 262 یا سالین 1577-1588 هاتیه، و ل وی دهمی میرئ ستوونئ گوزهل ئەحمەد بهگ بوو⁵¹. دبیت ئەف کهسه کور یان برایی میرئ ژینگوتی بیت.

3- عبدال بهگ: کورئ میر نور عهلیئ دووئ یه، نافئ وی د بهلگهنامهیهکیدا هاتیه کو بو ساللا 1609 قهدهگریت. ههرچهنده بهلگهیی ب ناشکهرایی نهگوتیه کو ئەو میرئ تاروونئ بوو، لی ئەو ب ناسنافئ (سهنجهق بهگ= میرئ سهنجهقی) هاتیه پیناسهکرن⁵²، و چونکه چ سهنجهقین دی ژبلی تاروونئ د شهمدیناندا نهبوون لهروا پتر گومان بو هندئ دچیت کو ئەو میرئ تاروونئ بیت.

دناف ژیدەر و پهرتووکیین بهردهست دا نافئ چ میرین دی نههاتینه، و دیار دبیت کو میرگهه پشتی فی دیروکئ چوویه دناف قوناغهکا لاوازی و بیهیزیندا، و دبیت کو ئەف چهنده پشتی ساللا 1639 روودابیت، چونکه ل فی سالی ههر دوو دهولهتین عوسمانی و صهفهوی پهیمانهاک ناشتیئ ب نافئ (زههاو) ئیمزا کرن و شهزین دناقبهرا خوهدا ب داوی ئینان. ههروهسا مژوولبوونا دهولهتا صهفهوی ب ناریشهیین نافخویی و لاوازبوونا دهولهتا عوسمانی بوو ئەگهریئ کو سنورئ دناقبهرا ههر دوو دهولهتان بو ماوهیهکئ دریزئ نارامیی ب خوهه ببینیت، وبقی رهنگی میرگههی کوردی یین سهر سنوری گرانیا خوه د سیاسهتا عوسمانیاندا ژدهست دان⁵³. و سهبارهت میرگهها شهمدینان پایتهختی خوه ژ ستوون بو خومارو و پشتی ماوهیهکئ کیم بو نههری و بهردهسورئ قهگوهاس⁵⁴، و دووماهیئ میرئ شهمدینان

⁴⁶ فرمان بو والیی وانئ ل 14 رهمهزان 972/15 نیسان 1565 د: دفتر مهمه رقم 6، حکم رقم 1029.

⁴⁷ BOA, KK.d, D.no. 262, s.187.

⁴⁸ بو نمونه بنیره: فرمان بو میرئ ههکاری زمینهل بهگ ل 23 جمادی الاول 996/19 نیسان 1588 د: دفتر مهمه رقم 63، حکم رقم 52.

⁴⁹ فرمان بو میرئ برادوست ل 7 ربیع الثاني 1018/9 تیرمهه 1609 د: دفتر مهمه رقم 78، حکم رقم 623.

⁵⁰ بنیره نهخشهیا مهلا ئیدریسی بهدلیسی د: حسینی، ژیدهرئ بهری، ل 350.

⁵¹ BOA, KK.d, D.no. 262, s.187.

⁵² فرمان بو میرئ برادوست فی 7 ربیع الثاني 1018/9 تیرمهه 1609 د: دفتر مهمه رقم 78، حکم رقم 623.

⁵³ بو پتر بنیره: گولی، المصدر السابق، ص 171.

⁵⁴ الشجرة الزبكية، ص 60.

ل سەردەمی عوسمانی موسا بەگ بوو ئەوئ ل ناوەراستا سەدەیی 19 حوکم ل شەمەدیان دکر و پایتەختی وی گوندی نەهری بوو⁵⁵.

- رولی میرگەها شەمەدیان (ستوون) د روودانین میژوویدا (1515-1609):

ئیکەمین نامازە بو رولی میرگەها شەمەدیان د روودانین میژوویدا بو سالا 1515 قەدگەریت. ل سالا 1508 کوردستان کەفتبوو دبن دەستەلاتا دەولەتا صفەوویدا و پتریا میرگەهین کوردی نەچار بوون ملکەچیبوونا خووە بو قی دەولەتی رابگەهین⁵⁶، هەروەسا ئەو میرگەهین بەرھنگاری حوکمی صفەویان بووین کەفتنە بەر ھێرشان وھندەک ژ وان کەفتنە ل ژیر حوکمی راستەوخوویی صفەویان⁵⁷.

شێوھەیی سیاسەتا صفەویان ل ھەمبەری میرگەها شەمەدیان ب دروستی ناھیتە زانین لی ئیدریس بەدلیسی د ئیک ژنامەیین خووەا بو سولتان سەلیمی ئیک بەحسی میرگەهین ستوون و برادوست دکەت و دبیزیت: "ئەو میرگەهین کوردی ئەوین دکەفتنە سەر تخوویی ئیرانی گەلەک نەخوشی و ئازار ژ حوکمی صفەویان دیتینە، لەورا ئەو ئامادەنە کوتولا خووە ژ وان قەمەن..."⁵⁸. و ئەف گوتنە نامازەھ کول سەردەمی دەستەلاتا صفەویاندا پەیوەندی دناقبەرا وئ و میرگەھ ستووندا نەخوش بوون. ل سالا 1512 سولتان سەلیمی ئیک حوکم ل دەولەتا عوسمانی وەرگرت و ھەر ژ وی دەمی پلانا راگرتتا بەرفرەبوونا صفەویان ل ئەنازولی دانا، و ل تەباخا 1514 شیا دربەکی مەزن ل شەری چالديران ل صفەویان بەت وبقی ئاوی قوناغەک ژ شەر و ململانی دناقبەرا ھەردوو دەولەتان دەستپیکر کو ھەتا ناوەراستا سەدەیی 17 بەردەوام بوو، وچونکە کوردستان مەیدانا سەرەکیا وئ ھەفرکی بو لەورا ئیدی ھەردوو دەولەتان حیسابەکا مەزن ژ بو میرگەهین وئ وھەلوستی میرین وئ دکرن⁵⁹. ل سەر قی بناخە سولتان سەلیمی ئیک شیرەتکاری خووە مەولانا ئیدریس بەدلیسی راسپارد کو پەیوەندی ب میرین کوردان بکەت و وان بو لایئ عوسمانیان بکیشیت ول دژی صفەویان ھانبدەت⁶⁰، لەورا بەدلیسی دەست ب گەشتەکا دریز بو دەفەرین کوردستانی کر ودئیکەم پینگاغا خووەا پەیوەندی ب میرگەهین ھەفسنور دگەل صفەویان کر نەخاسمە ھەردوو میرگەهین برادوست وستوون (شەمەدیان). و ل ناوەراستا موحررەما 925مش/ سوبات- نادارا 1515 بەدلیسی بو سولتانی نفیسی کو ئەو یئ شیا میرین برادوست و میر ناصر بەگی ستوونی بو لایئ دەولەتا عوسمانی بکیشیت⁶¹.

ژ لایەکی دی قە بەدلیسی ھەول دا بەرەیی میرگەهین کوردی بەیزتر بکەت ئەوژی ب ریکا چارەکرنا ئاریشەیین دناقبەرا واند، وسەبارەت قی مژاری بەدلیسی دئیک ژ نامەیین خووەا دبیزیت: "من شیاھ کو ئیکگرتنی دناقبەرا میرین برادوستیان ئەوژی ھەر ئیک ژ یوسف ئیسکەندەر و یوسف سولتان ئەحمەد دروست بکەم، ھەروەسا ئەز شیاھە کو تەقایی دناقبەرا میرین برادوست و بابان و

⁵⁵ سینان ھاگان، کورد و بەرخودانەکانی، وەرگیران: بەکر شوانی، ئەکادیمیای کوردی، (ھەولیر: 2012)، ل 274.

⁵⁶ بنیرە: گولی، المصدر السابق، ص 107.

⁵⁷ البدلیسی، المصدر السابق، ص 657.

⁵⁸ Genc, A.G.E, s.177.

⁵⁹ گولی، المصدر السابق، ص 109.

⁶⁰ بو پتر بنیرە سەدالین خووە، تاج التواریخ، مطبوعە عامرە، (استانبول: 1271)، ج 2، ص 300؛ محمد ھەمدی صولاق زادە، تاریخ صولاق زادە، مطبوعە محمود بەگ، (استانبول: 1286)، ص 378.

⁶¹ بنیرە دەقی نامەیا وی د: Genc, A.G.E, S.177.

سوران ومير ناصر بهگي ستووني دا دروست بکهم و ئەقان ميران شيابنه گهلهک سهرکهفتان ل سهر قزلباشان توومار بکهن"62.

ژ لايهکي ديقه، ميرئ ستووني و ميرين دي بين کوردان د پهيوهنديهکا بهردهوام دا بوون دگهل ئيدريسي بهدليسي ئەوي کو بزاقين کوردان پلان دکر وبريقه دبر، وب بهردهوامي دهنگوباسين قهلقينين دهولته صهفهوي بو وي قههگوهاستن، دناميهکا خودا بهدليسي دبئزيت:" دهمي ئەز مژوولي نفيسينا ئەقي نامهي بووم هندهک تهتر ژ دهف ميرين برادوست و ناصر بهگي ستووني و ميرئ بابان و صارم بهگ [ميرئ موکريان] هاتته دهف من وگوتن کو بي دينين ئيسماعيلي [نانکو صهفهوي] ل تهريز و عراق و خوراساني د رهوشهکا ئالوز و ترسناکدا دژين... و ميرين برادوست و ناصر بهگي ستووني شيابنه باژيري ئورميه بستين"63.

ههرچهوا بيت، شورهشين کوردان ب هاريکاري دهولته عوسماني ب شکهستهکا مهزن يا دهولته صهفهوي ل شهرئ قهرهغين دهده ل گولانا 1516 ب داوي و دهستهلاتا صهفهويان ل سهر پتريا ئهردئ کوردستاني ب دووماهي هات -ههروهک هاتيه ديارکرن-.

دناقبهرا سالين 1516-1548 گهلهک روودانين مهزن ل سهر سنوري ههردوو دهولهتين عوسماني و صهفهوي دروست بوون، وسولتان سلیماني قانوني سهروکاتيا دوو ههوين مهزن ل (1534 و 1548) ل دژي صهفهويان کرن وههردوو جاران شيا پايتهختي صهفهويان باژيري تهريز و ههردوو باژيرين ئيستراتيژيين وان و ئهزرهروم بستينيت64، لي د ژيدهرين بهردهست دا چ ئامازه بو رولي ستووني د قان ههواندا نههاتيه، بنتي د روودانهکيدا ئامازه ب ميرگهها ستوون هاتيه دان ئەوژي ل 8 شهوال 951مش/ 23 کانونا ئيکي 1544ز سولتان سلیماني قانوني دوو نامهين جودا بو واليي بهغداد و ميرئ بههدينان سولتان حسين بهگي هنارتن، وفهرماندا کو دانهيهک ژ قي نامهيي بو هندهک ميرين کوردان دناف واندا ميرئ ستوون نورر علي بهگي بهيته هنارتن، و تييدا بهحسي ههفرکيي دنابقهرا ميرئ حهرير و دووين (سوران) و کهسهکي دي ب نافي (ئهقساق سهيف الدين) کر، و سولتاني ديار کر کو وي چهندن جاران فهردان کريه کو پندقيه ئەو کهسي ژيگوتي بهيته گرتن و زيندان کرن لي ههتا نوکه ئەف کاره بجه نههاتيه، و دقي دهميديا گرتنا ئەقي کهسي "گرنگرين گرنگيه!"، لهورا سولتاني فهردان ل ميرئ ستووني و ميرين دي بين کوردان کر کو "خوه بکهنه ئيکل و پيکفه بزافي بو گرتنا قي کهسي بکهن"65.

ل ههههيري هيرشين بهدهوامين دهولته صهفهوي ل سهردهمي سولتان سلیماني قانوني، دهولته صهفهوي زي ل سالا 1552 بريارا هنارتنا ههوهکا فراوان ب مههستا "ب ئەدهب ئيخستنا ميرگههين کوردان" و قهگهرااندنا ههردوو باژيرين وان و ئهزرهروم دان66. ژلايي خوهقه دهولته عوسماني ب ريکا توورهکا جاسوسان ديقچوونا هههي بزاقين صهفهوين دکرن، ههوهرسا نامه ژ بو ميرگههين کوردي بين ل سهر سنوري هنارتن داکو ئامادهکاريان ژ بو بهرسنگرتنا ههوا صهفهوي بکهن،

62 Nazmi Sevgen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Ayyıldız Matbaası (Ankara:1982), s.33.

63 بنيره دهقي نامهيا وي د: Genc, A.G.E, S.191.

64 بو پتر پيزانينان ل دور قان هيرشان بنيره: Uzunçarişli, A.G.E, Cilt.1. s.333- 340

65 دفتر مهمة رقم 12321، حکم 130-131، ص 106-107. دانهيهک ژ قي فهرداني بو ميرئ شنکاري شاه محمد کورئ غازي قران، ميرئ ههوليرئ فهرداد بهگ، ميرئ داقوق حهيدەر بهگ، ميرئ بابان بوداق بهگ، [ميرئ زاخو] ئيبراهيم بهگ برازايي [ميرئ مووسل] سهييد نهحمهه بهگ، ميرئ ستوون نورر علي بهگ.

66 گولي، المصدر السابق، ص126.

ژلايهكئ ديقه سولتانی عوسمانی بهر هقیها هنارتنا ههوهکا دی ل دژی دهولتا صفهویان دکر لهورا داخواز ژ میرگههین کوردی کر کو ههوا صفهویان گیرو بکهن ههتا کو لهشکرئ عوسمانی دگههیته دهقهرئ.

ل 18 کانونا دووئ 1552 سولتانی بو میرئ ههکاری زهینهل بهگی نفیسی و گوت کو والیی نهرزهرومی نیسکهندهر پاشای نهو ناگههدار کریه کو "قزلباشان ل بهره زیانی بگههینه میرین کوردستانی" و وی بریاردایه ل هاقینا بهیت "نهگهر خودئ حمز بکعت" ههوهکا هوماویونی بو وی دهقهرئ بهنیریت و "قی جاری ژی دئ قزلباشان ل چول و چیاپان پرت و بهلاف کعت"، و ههتا وی دهمی پیویسته میرین کوردان زور هوشیار و ناگههدار بن و خوه بو ههر روودانهکا نهچاقهرنکری ناماده بکهن، و سولتانی دانهیهک ژ قئ فرمانئ بو 17 میرین دی یین کوردستانی و دناف و اندا میر گوزهل نهحمده میرئ ستونئ هنارت⁶⁷. و دنامهیهکا دی دال 24 سوباتا 1552 سولتانی فرمانهک بو والیی وانئ فرهاد پاشای نفیسی و داخواز کر کو چهند دانهیهک ژقئ فرمانئ بو "میرین کوردستانی بین سهر ب ویلايهتا وانئ فه" بهینه هنارتن وتیدا دیار کر کو هندهک دهنگوباس گههشتینه وی کو شاه تههماسهیی سهرکردهیی خوه (شاهقولی خلیفه) بهرهف نهخجوانئ هنارتیه و ل ویرئ نزیکي 20 هزار سهربازان ناماده کریه و هیرشی سهر نورمیه و شنو کریه، پاشی بهرهف [میانداوب] چوویه، و نوکه چهک و تفاقئ کوم دکعت و نامادهکاریان ژبو ستاندنا کهلا (گوگهرچینلیک) دکعت، و سولتانی داخواز ژ والیی ناقبری کر کو میرین کوردان، و دناف و اندا میرئ ستونئ، ناگههدار بکعت کو پیدقیه خوه ناماده بکعت و ههردهمی ههوا مهزنا عوسمانی گههشته دهقهرئ پهوهندیی ب لهشکرئ عوسمانی بکهن⁶⁸، و دنامهیهکا دی دال دهستینیکا سالا 1552 ژ بو میرئ حمزو بهاءالدین بهگی سولتانی جارهاکا دی تهکزی ل سهر ههستیاریا رهوشئ و مهترسیال سهر میرگههین کوردستانی کر و داخواز ژئ کر کو د بلندترین ناستئ هوشیار پییدا بیت، و دانهیهک ژقئ نامهیی ژئ بو میرئ ستون گوزهل نهحمده بهگی هاته هنارتن⁶⁹.

ل ههقیقا تهباخا 1552 ههوا بهرفرهها صفهویان ب سهروکاتیا شاه تههماسی دهستینکر، وههرچهنده کو نهف هیرشه د داگیرکرنا باژیرین وان و نهرزهرومییدا سهرکهفتی نهبوو لی ویرانکاریهکا مهزن دناف باژیر و باژیروکیان کورداندا پهیدا کر نهخاسمه باژیرین نهرجیش، خهلات و

⁶⁷ فرمان بو میرئ ههکاری زهینهل بهگ فی 20 محرم 959/ 18 کانونا دووئ 1552 د: دفتر مهمه رقم 888، حکم رقم 157. دانهیهک ژ قئ فرمانئ بو قان میران هاته هنارتن: تاهر بهگ میرئ بوتان، میرئ حمزو بهاءالدین بهگ، میرئ پالو حسهن بهگ، میرئ گهنجئ سولتان حسین بهگ، میرئ نهگیل عهلیجان بهگ، میرئ یوسف شاهقولی بهگ [هوسا]، میرئ مههرانئ محمد بهگ، میر تاهرئ زهریکی، میرئ قولبی عهلیجان بهگ، میرئ خیزان سولتان نهحمده، میرئ چهکی میر نهحمده بهگ، میر محمده بهگ، میرئ کیسان حسین بهگ، میرئ سلیمانی یوسف شاهقولی بهگ، میرئ ستون گوزهل نهحمده بهگ، میرئ بههدینان سولتان حسین بهگ، میرئ نهزتبهکئ شاه محمده بهک.

⁶⁸ فرمان بو والیی وانئ ل 28 صفر 959/ 24 سوباتا 1662 د: دفتر مهمه رقم 888، حکم رقم 366. دانهیهک ژ قئ فرمانئ بو قان میران هاته هنارتن: میرئ خیزان سولتان نهحمده بهگ، زهینهل بهگی ههکاری، میر نهحمدهی موکسی، میرئ شیروی میر محمده، میرئ کیسان حسهن بهگ، میرئ نهلباقئ حسین بهگ، میرئ سلیمانی شاهقولی بهگ، میرئ ستونئ گوزهل نهحمده بهگ.

⁶⁹ فرمان بو میرئ حمزو بهاءالدین بهگ ل دهستینیکا 959/ دهستینیکا 1552 د: دفتر مهمه رقم 888، حکم رقم 840. دانهیهک ژ قئ فرمانئ بو قان میران هات هنارتن: میرئ بوتان بهدر بهگ، میرئ پالو جهمشید بهگ، میرئ گهنجئ سولتان نهحمده بهگ، میرئ نهگیل عهلیجان بهگ، میرئ مهراان نهحمده بهگ، میرئ قولبی عهلیجان بهگ، میرئ خیزان سولتان نهحمده بهگ، زهینهل بهگی ههکاری، میرئ موکسی میر نهحمده بهگ، میرئ کیسان حسین بهگ، میرئ نهلباقئ حسین بهگ، میرئ سهلماس شاهقولی بهگی پنیانشی، میرئ ستون گوزهل نهحمده بهگ.

مەزن بوو ئەوژی ژبەر وئ هەفرکیا دناقبەرا سەرکردهیین قزلباشان روودای⁷⁵. و ژلایئ خوهڤه دهولەتا عوسمانی ئەف چەندە ب دەلیڤه زانی داکو بەندین پەیمانان ئەماسیە یا سالا 1555 پینشیل بکەت و هیرشی سەر دهولەتا صفهوی بکەت. و ل فی سەردەمی هەندەک بوویەر روودان کو بوونە بەهانه ژ بوو دهولەتا عوسمانی داکو فەکنیشانا خوه ژ پەیمانان ناشتیئ رابگەهینیت؛ ژوانا روودانان پەناهەندەبوونا هەندەک هاوه لاتیی عوسمانی بو ئیرانی و پینشوازیان وان ژلایئ دەستەلاتدارین دهولەتا صفهوی. ل گولانا 1577 میر غازی بک کورئ شاهقولی بەگئ پینانشی بەرهڤ ژ دهولەتا عوسمانی یاخی بوو و بەرهڤ ئیرانی چوو و شاه ئیسماعیلی پینشوازیان وی کر و باژیرئ سەلماس وەک سەنجەق پینشکینشی وی کر، و دهولەتا عوسمانی ئەف کریارە وەک "لیڤه‌بوون ژ پەیمانئ" ل قەلمەدا، لەورا فەرمانەک بو میرگەهین کوردی بین سەر ب وانئ فە هنارت و تیدا داخواز کر کو خوه بەرهڤ بکەن و خوه ژ بو هەر فەرمانەکن نامادە بکەن. و ل سەر فی بناخەیی فەرمان بو میرئ ستوونئ گوزەل ئەحمەد بەگ و چەندین میرین دی ژئ دەرکەفت⁷⁶.

پشتی پەناهەندەبوونا غازی بەگئ ب ماوهیەکن کورت روودانەکا دی یا رهڤینی بەرهڤ ئیرانی روودا دەمی بەهرام بەگ برائی میرئ بەهدینان قوباد بەگ کورئ سولتان حسینی ژبەر ناکوکیا دناقبەرا واندا بەرهڤ دهولەتا صفهوی رهڤی⁷⁷. بەهرام بەگ کو میرئ زاخو بوو و دەمی هەست کری کو دهولەتا عوسمانی پشتەقانیان برائی وی قوباد بەگئ دکەت دگەل 40 زەلامان ب ریکا برادوست خوه گەهانە دهولەتا صفهوی و ل باژیرئ قەزوینی چاڤ ب شاه ئیسماعیلی کەفت و خوه ئیخستە ژیر خزمەتا وی⁷⁸. لەورا ل 17 چریا دووئ 1577 فەرمانەک بو میرئ حەزو و دانەیهک ژئ بومیرئ ستوونئ دەرکەفت تیدا فەرمانا هاتبوو کرن کو پیندقیە هەولین خوه بەن ژ بو فەگەراندنا بەهرام بەگئ " ئەوئ بوویە رافزی و بی دین"، هەر وەسا داخواز ژ وان کر کو د پاراستنا سنوریدا هایدار و رژد بن و ریکئ ل هەر میرهکن دی بگرن کو نیازا چوونا بو دهولەتا صفهوی هەبیت⁷⁹.

ل سووباتا 1578 هیرشا دهولەتا عوسمانی ب ریکا هاندانا میرگەهین کوردی ل دژی دهولەتا صفهوی دەستینکر، ومیرئ هەکاری زەینەل بەگ شیا باژیرئ سەلماس بستینیت، هەر وەسا حەسەن بەگئ برادوستی دەستی خوه دانا سەر باژیرئ ئورمیە⁸⁰. و ل بەرامبەردا شاه محەمەد خودابەندەیی لەشکەرەک ب سەر و کاتیا ئیک ژ سەرکردهیین خوه ب ناقئ (ئەمیرخان) بەرهڤ ئورمیە هنارت، لەورا فەرمان ژ بو میر گوزەل ئەحمەد و ژمارهیهکا دی ژ میرین کوردستانی دەرکەفت کو ب زووترین دەم بەرهڤ ئورمیە بچن و پشتەقانیان میرئ برادوستی بکەن داکو خوه ل بەر هیرشا صفهویان رابگریت⁸¹.

⁷⁵ ، علی تتر، میژوویا نوویا ئیرانی، سپیریز، (دهوک: 2010)، ل54

⁷⁶ فەرمان بو میرئ حزو صاروخان بەگ ل 20 شعبان 1/985 چریا دووئ 1577 د: دفتر مهمه رقم 32، حکم رقم 68. دانەیهک ژئ بو میرین: عادلجەواز، بەدلیس، ئەرچیش، سوی، برادوست، بارگیری، مامەروان، نەمران، حران؟، کارکار، موکس، نیقا ئەردئ شیروی، کینسان، شیروی، ئەلباق، سەلماس، ستوون، ئیسپایرد، ئاگاکیس، برازگرد، درنە؟.

⁷⁷ البدلیسی، المصدر السابق، ص264 - 263

⁷⁸ فەرمان بو والیی وانئ ل 7 رەمەزانا 17/985 چریا دووئ 1577 د: دفتر مهمه رقم 32، حکم رقم 659.

⁷⁹ Kiliç·Orhan, XVI. Ve XVII yüzyıllarda Van 1548- 1648، Van: 1997.

هەر وەسا بنیره: فەرمان بو میرئ خیزان ل 7 رەمەزانا 17/985 چریا دووئ 1577 د: دفتر مهمه رقم 32، حکم رقم 74.

⁸⁰ Kütükoğlu, A.G.E, s.24-25.

⁸¹ فەرمان بو میرئ لاجان عومەر بەگ ل ربیع الاول 986/ گولانا 1578 د: دفتر مهمه رقم 32، حکم رقم 385. دانەیهک ژئ بو: میرئ تەرگەڤەر ناصر بەگ، میرئ (؟) زین الدین بەگ، میرئ ستوون گوزەل ئەحمەد بەگ، میرئ شنو میر زەینەل بەگ، میرئ مەرگان عەلی بەگ، میرئ ئورمیە حەسەن بەگ.

شهری دناقبهرا هردو دولهتین عوسمانی و صفهوی ههتا سالا 1585 بهردهوام بو، و ل نیلونا فی سالی لهشکهری عوسمانی شیان باژیری تهبریز بستین و والیی ترابلوس جهعفر باشایی وهزیر وهک نیکهم والیی عوسمانی ل تهبریزی دهستکار بو و ههمی سهنجهقین سهر ب ویلایهتا وانئ سو دناف واندا ستوون- ب ویلایهتا تهبریز فه هاتنه گریدان⁸². و ل سالا 1587 شاهه عهباس وهک شاهئی نوو ل دولهتا صفهوی هاته دامهزراندن وئف شاهه ههر ژ وی دهمی دهست ب دانوستاندنن ناشتیئ دگمل دولهتا عوسمانی کر و ئف ههوله ب گریدانا پهیمانکا ناشتیئ ل 21 ئادارا 1590 بدای هات، و ئف پهیمان ب ناقئ (فهرهاد پاشا) هاته نیاسین، وئفئ پهیمانئ شیا تهناهیئ ل سهر سنوری هردو دولهتان بو ماوهیئ 12 سالا مسوگر بکته⁸³.

ژلایی خوهفه دولهتا عوسمانی ب گومانکا زیدهفه دیچوونا بزاقین شاهه عهباسی ب گریدانا پهیماننا ناشتیئ دکرو ب نهینی فه دیچوونا ههمی فلهقینن دولهتا صفهوی دکر، ل 19 نیسانا 1588 سولتانی فهرمانهک بو 34 میرین کوردان هنارت کو دناف واندا ناقئ میری ستوونئ نورعلی بهگی ژی هاتبوو و تیدا دیار کر کو وهزیر جهعفر پاشای ئهوا ناگههدار کریه کو شاهه ژ خوراسانی بهرهف قمزوبن هاتیه ول ویژی دیاری و خهلات ل سهر میر و خانین دهقهرئ بهلاف کرینه، لهورا پیدقیه ههمی هوز و عهشیرهتین ل بن حوکمی خوهفه ئاماده بکن و دقیت پیگیریئ ب فهرمانین جهعفر پاشای بکته و پهیوهندیئ ب لهشکهری وی بکن ل ههر جههکی ئهوا پینشیار بکته⁸⁴.

ژروودانین دی بین کو میرگهها ستوون مای تیدا کری بابتهئ ههفرکیئ دناقبهرا میرین ههکاریا بو ئهوا ژ ئنجامئ دهستیهردانا جهعفر پاشای د کاروبارین میرگههیئا دروست بووی، ل سالا 1587 جهعفر پاشای فهرمانهک دهریخست و میر زهکهریا بهگ کورئ زهینهل بهگی (1586-1628) ژ حوکمی لادا و برائی وی یئ مهن زاهد بهگ ل جهی وی دانا⁸⁵، و ژبهر فی چهندئ شهر دناقبهرا هردو بریاندان رودا و ب کوشتنا زاهد بهگ ب داوی هات، دقئ شهریدا تهنها کورمکی زاهد بهگی ب ناقئ مهلك بهگ رزگار بوو و ئهوی ژی قهستا نیستانبولئ کر و گازندا خوه ژ مامئ خوه پینشیکشی سولتانی کر⁸⁶. و ل 7 نیلونا 1588 سولتان مورادئ سیئی (1574-1597) فهرمانهک دهریخست و تیدا بهحسئ روودانا دناقبهرا زهکهریا بهگ و زاهد بهگیدا کر و فهرمان ل جهعفر پاشای

⁸² گولی، المصدر السابق، ص 143.

⁸³ Uzunçarıklı, A.G.E, Cilt:2, s.76-78.

⁸⁴ فهرمان بو میری ههکاری (دانهیهک ژئ بو 34 میرین دی) ل 6 جمادی الاول 996 / 2 نیسان 1588. دفتر مهمه: 64، حکم رقم: 573، ص 221؛ ههمان فهرمان جارمکا دی بو میری ههکاری زهینهل بهگ (دانهیهک ژئ بو 34 میرین دی) ل 23 جمادی الاول 996 / 19 نیسان 1588. دفتر مهمه: 63، حکم رقم: 52، ص 35-36. ههروسا بنیره: فهرمان بو جهعفر پاشا ل تبریز ل 15 صفر 996 / 14 سوبات 1588. دفتر مهمه: 63، حکم رقم: 63، ص 55-56. میر ژی ئهقهغه: میری بهدلیس شرفخان بهگ، میری مهمودی شیر بهگ کورئ حهسن بهگ، میری ئهلباق ئیبراهیم بهگ، میری خیزان حهسن بهگ، میری موکس ئهبدال بهگ، میری شیروان زهینهل بهگ، میری برادوست ئهولیا بهگ، محمهد بهگ ژ میرین ئورمیه، میری کیسان محمهد بهگ، میری مووش ئهحمهد بهگ، میری ئیسیپارد ئهییوب بهگ، میر ناصر بهگ ژ میرین برادوست، میر خضر بهگ برزایی میر زین الدین برادوستی، میری ستوون نوور عهلی بهگ، میری صوماي قوچی بهگ، میری قوتور و ملی بهگ، میری مراغه میره پاشا، میری عادلجواز محمهد بهگ، میری ئهرجیش قلیچ بهگ، میری بارگیری منصور بهگ، میری سلماس غازي بهگ، میری طسوج علاءالدین برایی میر غازي بهگی، میری خوی عولهما [نولامه؟] بهگ، میری ماکو عهوض بهگ، میری دیدین [هوسا]، قلیچ بهگ برایی میری ئهباقا [آباقه= چالديران] و ملی بهگ، میری سوکمن ئاباد نهظر بهگ [کورئ سولتان عهلی بهگی دونبلی]، میری ئاغاکیس زاهد بهگ، میری نالقی [ئاواجق؟] حهسن بهگ، میری "سوندوس" حهسن بهگ، میری کردگان محمهد بهگ، میری (پسک) خالد بهگ، میری (تره شیم) روستم بهگ، میر یوسف بهگ ژ میرین خیزان.

⁸⁵ البدلیسی، المصدر السابق، ص 250-251.

⁸⁶ بو پتر پیزانینان بنیره: تومر یازجی، مصدر پیشین، ورقه 16-65.

کر کو هموہکا لهشکمری بهرف ههکاری بهنیریت داکو حوکمی زمکهریا بهگی ب دووماهی بینیت و مهلك بهگی ل جهی وی دانیت⁸⁷، و سولتانی د فرمانا خودا ناماژه ب هندهك میرگههان کر کو پیدقیه پیشکداریی د هیرشا عوسمانیدا بکن و مک میرگهها محمودی و برادوست و ستون⁸⁸. ودهمان سالدا لهشکمری عوسمانی ژ تهریزئی بریکهفت ودهمی گههشتیه دهفرا گهفری "نورعلی بهگی شهمدینانی" پهیوهندی پیغه کر و نهفی لهشکمری شیا مهلك بهگی ل سهری دهستهلاتا ههکاری بدانن و زمکهریا بهگ نهچار بوو بهرف نامیدی برهفت⁸⁹.

ژلایهکی دی فه، هرچنده کو شهرئ دناقبهرا دهولتین صهفهوی و عوسمانیدا هر ژ سالا 1603 دهستپکرنهفه لی ژیدهر و بهلگهیین بهردهست ههتا سالا 1609 چ ناماژهیان ب روولی شهمدینان دقان رودانان دا نادهن. چونکه ل سالا 1608 ناکوکیهك دناقبهرا شاه عبیاسی صهفهوی و میری نورمیه نه میرخانی برادوستی (بی بهرنیاس ب خانی لهپ زیرین) پهیدابوو، وهر ژ دووماهیین سالا 1608 هیزین صهفهوی کهلا (دم دم) کو بارگایی حوکمی نه میرخانی بوو دورپیچ دان و نهف دورپیچ هاتا دووماهییا سالا 1609 بهردهوام بوو⁹⁰، ول دهمی دورپیچی دا نه میرخانی شیا بوو کو پهیوهندی ب دهولتا عوسمانی بکهت و گوهاریا خوه بو وی راگههاند ب هنیقا وی چندی کو دهولتا عوسمانی پشتنهقانی وی بکهت، و نهف چنده ب ئاشکمرایی د نامهیکا سولتانی عوسمانیدا ل 9 تیرمهها 1609 دیار دبیت، ل قی بهروارا ژیگوتی سولتانی نامهیکا بو نه میرخانی برادوستی هنارت و تیدا دیار کو "ته بهری نوکه ملکهچیا خوه بو دهولتا عوسمانی دیار کریه و ته سوز دایه کو ببیه دوژمنی دوژمنی مه و دوستی دوستی مه... نهز داخوای ژته دکم کو ل سهر سوز و پهیمانا خوه بهردهوام بی و ب راستگویی ل ژیر نالایی وهزیر دلاوه پاشا [والیی وانئ] خزمهتی بکهی" ههروهسا سولتانی سوز دا پشتنهقانی بو وی بهنیریت، و دانهیک ژ قی فرمانی ژ بو "خزمی نه میرخانی میری شهمدینان نورعلی بهگ" و کورئ وی عهبدال بهگ و ژمارهیکا دی ژ میرین کوردانه هاتبوو هنارتن. وژقی نامهیی دهیته زانین کو پهیوهندیکا خزمایهتیی دناقبهرا نه میرخانی برادوستی و نورعلی ستونیدا ههبوو⁹¹.

⁸⁷ فرمان بو وزیر جهعفر پاشا ل تبریز ل 15 شوال 996/6 ئیلون 1588. دفتر مهمه: 64، حکم رقم: 299، ص 110.

⁸⁸ فرمان بو میری سلهماس غازي بهگ (دانهیک ژئ بو میری صومایه قوجی بهگ، میری محمودی شیر بهگ، میری ستون نور علی، میری برادوست نهولیا بهگ) ل 15 شوال 996/6 ئیلون 1588. دفتر مهمه: 64، حکم رقم: 300، ص 110.

⁸⁹ همان مصدر، ورقه: 73-76؛ البدلیسی، المصدر السابق، ص 251.

⁹⁰ بو پتر پیزانینان ل دور رودانا کهلا دمدم بنیره: منشی، اسکندر بک، تاریخ عالم آرای عباسی، تحقیق: ایرج افشار، انتشارات امیر کبیر، (تهران: 1382)، ج 2، ص 792-812.

⁹¹ فرمان بو میری برادوست ل 7 ربیع الثاني 1018/9 تیرمهها 1609 د: دفتر مهمه رقم 78، حکم رقم 623. دانهیک ژئ بو: میری نورمیه نهبدال بهگ، ژدووهفتیین نه میرخانی میری سنجهقا دیریاس؟ سیدی نهمحمد بهگ، ژ دووهفتیین نه میرخانی میری شنو میره بهگ، ژدووهفتیین نه میرخانی میری لاجان یهکتس بهگ، کورئ میری مرگه نهبدال بهگ کورئ پیره پاشای، برایی وی؟ پولاد بهگ، میری موکری خان نهبدال بهگ، کورمامن خان نهبدالی موکری میری مراغه قوباد بهگ، میر جهانگیر بهگ ژ دووهفتیین خان نهبدالی موکری، نیبراهیم بهگ ژ دووهفتیین خان نهبدالی موکری، حاکمی (؟) بهکر بهگ، میری حهریر عمر بهگ، کورمامن میری حهریر میری (رومی؟! حسن بهگ، برایی میری حهریر میری سنجهقا (مناره صالحی؟!)) مستهفا بهگ، میری بانه نیسکندر بگ (خالن خان نهبدالی موکری)، میری کلاس نیبراهیم بهگ (ژ کهسوکارین میری بانه)، غازي بهگ (نوزون ساکال=ریه دریز) کورئ میری بانه، میری (قزلجه قلعه) نوغورلی بهگ کورئ میری بانه، خزمی نه میرخانی برادوستی میری شهمدینان نور بهگ، کورئ نور علی شهمدینانی میری سنجهقی نهبدال بهگ".

هەر چهوا بیت، ئەم ب دور نابین کو ئەف نامیا سولتانی نەگەهشتبیتە دەستی ئەمیرخانی و شەری کەلا دم دم ب دووماهیەکا تراژیدی بو ئەمیرخان و زەلامین وی بداوی هات، و دەولەتا عوسمانی نەشیایە چ هاریکاریان ژ بو وی رهوانه بکەت ئەو ژى ژبەر وان شکەستین نیک ل دووف نیک ئەوین ل سەردەستی لەشکەرئ صەفەوی ب سەروکاتیا شاھ عەبباسی تووش بووی⁹². هەر وەسا دیاردبیت کو هیچ نیک ژ میرگەهین ژیگوتی نەشیایە چ هاریکاریەکی بو خانئ برادوستی رهوانه بکەن و ئەف چەندە د ب ناکەرایی د فلکلوری کوردیدا رەنگفەدایە، چونکە د بەیتا فلکلوریا خانئ لەپ زێرین دا هاتیە کو:

نە بەهیدینان نەشەمدینان
نە ناڤ کوچکیت میر سێفدینان
کەسئ هەوا بو خانئ نەئینان!⁹³.

- ئەنجام:

پشتی خواندنا دیروکا میرگەها ستوون ل سەردەمی عوسمانی 1515-1609 فەکولین گەهشتە ئەفان ئەنجامین ل خوارئ:

- 1- میرگەها شەمدینان نیک ژ میرگەهین کەفە کو بەری زالبوونا دەستەلاتا عوسمانی ل کوردستانی پیدا بوویە و رولەکی کاریگەر دپشتەفانیا سەپاندنا دەستەلاتا عوسمانی ل کوردستانی ل سالا 1515 هەبوو.
- 2- ژ بەلگە و روودانان دیار دبیت کو شەمدینان نە میرگەهەکا بەیز و خودان شیان بوو، و هەر وەک دیار بووی دناڤ بەلگەهین بەردەستدا چ نامەیین راستەوخو ژ سولتانی بو میرئ شەمدینان نەهاتینە هنارتن، لی گرنگیا شەمدینان دوی چەندیدا یە کو ئەسلی مالباتین دەستەلاتدار د چەندین میرگەهین بەیزین کوردستانی بو فی دەفەرئ دزفريت.
- 3- سەرەرای کیمبوونا پیزانینان لی میرگەها شەمدینان ژى —وکی میرگەهین دی یین کوردان- ژ ناکوکی و هەفرکیین ناڤخویی دور نەبوویە، نەخاسە ل سەردەمی میر گوزەل ئەحمەد بەگی.
- 4- میرگەها شەمدینان ژ دوو سەنجەقان (ستوون و تارون) پیکدەهات و ئەفە نیشانا هەبوونا سیستەمی کارگیریه دفی میرگەهیدا لی ژبەر کیمیا پیزانینان سەرۆبەرئ ئەفی سیستەمی روھن نینە.

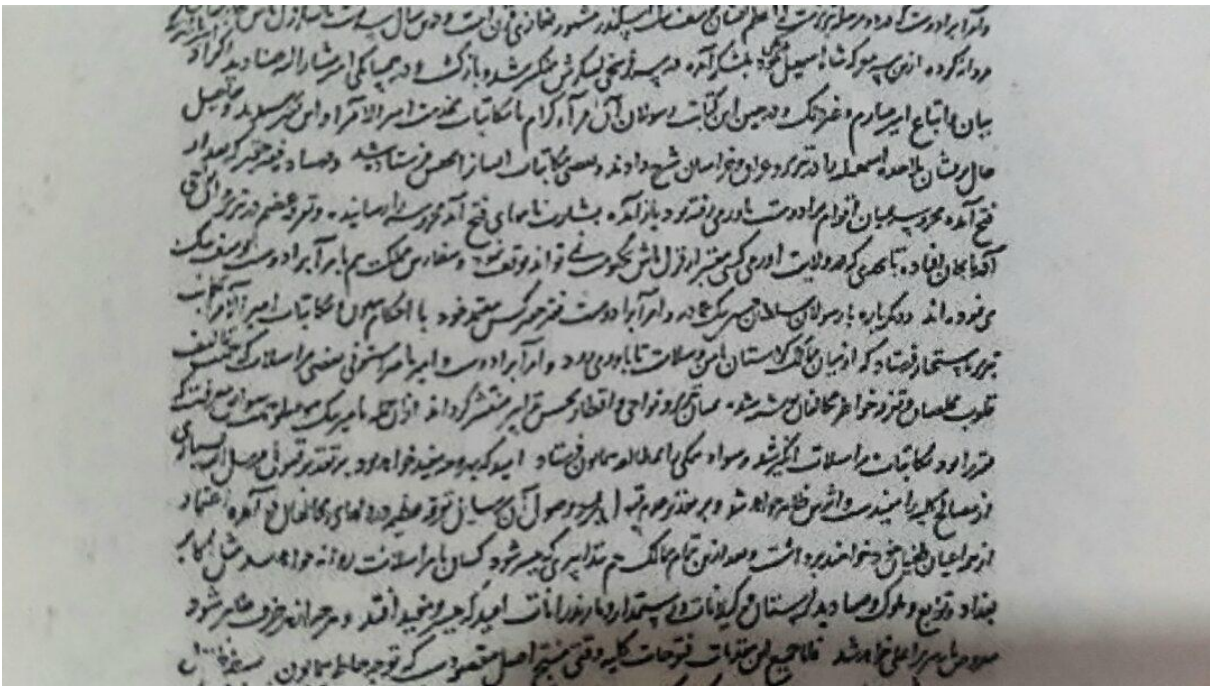
⁹² بنیرة: گولی، المصدر السابق، ص 149-155.

⁹³ Yasar Kaplan, Destana Kela Dimdim Ū Xanê Lepzêrîn (Lêkolîneke Edebî Ū Dîrokî), Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Yûzûncû Yilê Enstîtûya Zimanên Zindî Şaxa Makezanista Ziman Ū Çanda Kurdî, (Wan: 2015), B.118.

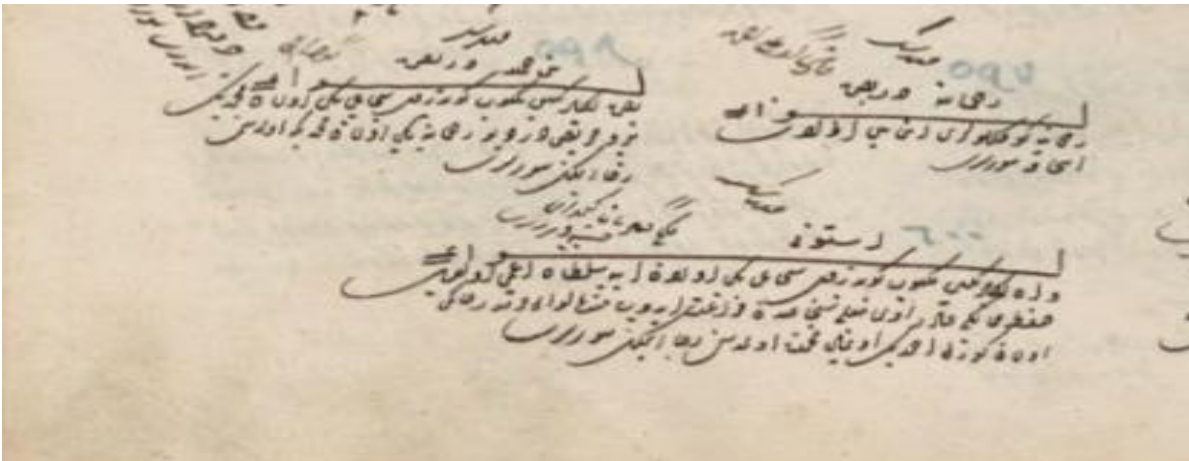

گوندئ ستون و دهقرا شهمدینان

ناصر بهگی ستونی د نیک ژ نامه‌یین مهولانا نیدریس به‌دلیسی دا

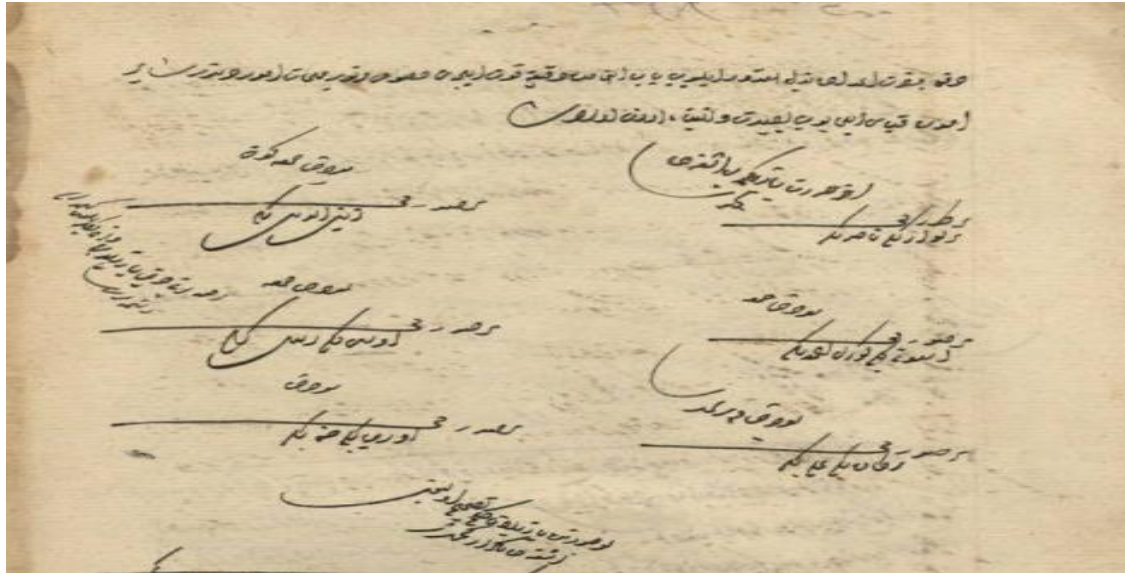

فهرمانا سولتانی عوسمانی ل دور لادانا میر نیبه سولتان و دانانا محهمه‌د بهگی ل میرگه‌ها ستون
(دفتر مهمه 4، حکم 600) سال 1560

۳۳۸ حکماری بکن زیندر کج حکم که سجاغتن لوگن و جمل حضرت و کسین اولی او ایوب بورد و کج و صوله بولمق بو این دا با ما نر اولو اب
 ناخو اولوب لوگن کج لعل طه فته روگن اولور ایجه سجاغتن ولق اولو له ورنه انا و سایر دور و عبور اولو له مواسق اولون و جمل
 کج لعل و کوندر لعل بکله و ب او جمل تارک ایلدی کج لعل اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له
 اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له
 کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له و کوندر لعل اولو له
 بزل ممدور ایلیوب انوا به بوز اولغان کج لعل کج لعل کج لعل

ایلیوب کج لعل
 کج لعل ایلیوب
 ایلیوب کج لعل
 کج لعل ایلیوب
 ایلیوب کج لعل
 کج لعل ایلیوب
 ایلیوب کج لعل
 کج لعل ایلیوب
 ایلیوب کج لعل
 کج لعل ایلیوب
 ایلیوب کج لعل
 کج لعل ایلیوب

فهرمانهک بو میری ههکاری و دانیهک ژئ بو میری ستونوی
 ل دور هووشیاری د پاراستنا سنوری دا (مهمه 3، حکم 338)، ل سالا 1559

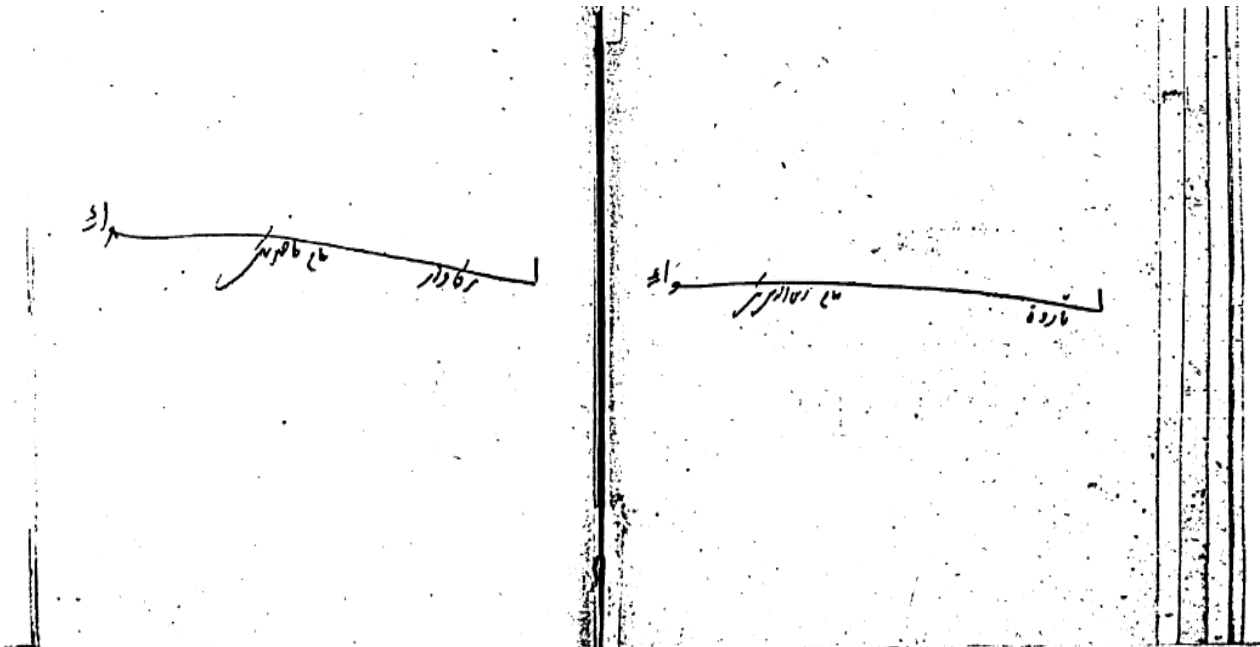
فهرمانا سولتانی بو هندهک میران و دناف واندا میر گوزهل نهحمه ل دور هاریکاریا
 میری برادوست ل نورمیه (مهمه 32، حکم 385)

بدین فکر پیاده از راه رفت
 پس از عذرهای و همین گفتگو
 که این بود احوال او سر بر
 گم کرد درین کار خود را در پی
 همان لحظه نوشت او با شتاب
 بخلاق برادوست پنهان نشین
 بدین گونه نوشت کاغذ تمام
 ز درگاه علا بهد شوق سوز
 بدخواه آن استان گشته باز
 اولوالامر داشت امرش چنین
 باولکای حکماریانش بر م

سرس...
 بقایوچی آورد انگاه رو
 کنایه درین هست خود را تم
 بهر عن قریب این سر مراد
 بمران سر حد را این جواب
 سوی نور علی حاکم شمر دین
 که ای سر فرزان با احترام
 ملک یکت بیامد درین چند روز
 بامر حکومت شده سر فرزان
 که اورا گتم حاکمی آن زمین
 اگر خون باری شود یا اورم

پشکداریا نوور عهلی شه مدینانی ل ساللا 1588 د هیرشا عوسمانی بو پشته قانیا میر مهلك
 بهگنی ههکاری. (تومهرخانی یازجی، ب 49)

KK.d 0262

سهنجهقا تارون ب نافی میر زین الدین بهگ ل ساللا 1577

نامه‌یا سولتان نه‌حمده‌ی نیکی ل سال 1609ز بو میری برادوست نه‌میرخان (خان‌ی له زین) و دانه‌یه‌ک ژئ بو میر نورعلی‌ی شه‌مدینی و کوری وی عهدال به‌گ. (مه‌مه 78، حکم 623)

۱۰۱۴ سبتمبر ۱۰۱۸
 ۲۰۲
 به دست عالی کمربنده‌ی کاظم
 دست‌نیزه و ستم اولوب که‌الله هفتون فولد اولور
 اولون نذر میری و
 اولون اتقان اولور اده سرحد که حفظ و حراستش برده معذور
 عساکر نفیضه سرور و سپه سالار اده و سدر اولور
 اسلحه انباشه میوه و غیره اولور اده و سدر اولور
 فایده‌ی کثیره
 بینه و دست عالی کمربنده‌ی کاظم
 دست‌نیزه و ستم اولوب که‌الله هفتون فولد اولور
 اولون نذر میری و
 اولون اتقان اولور اده سرحد که حفظ و حراستش برده معذور
 عساکر نفیضه سرور و سپه سالار اده و سدر اولور
 اسلحه انباشه میوه و غیره اولور اده و سدر اولور
 فایده‌ی کثیره
 بینه و دست عالی کمربنده‌ی کاظم
 دست‌نیزه و ستم اولوب که‌الله هفتون فولد اولور
 اولون نذر میری و
 اولون اتقان اولور اده سرحد که حفظ و حراستش برده معذور
 عساکر نفیضه سرور و سپه سالار اده و سدر اولور
 اسلحه انباشه میوه و غیره اولور اده و سدر اولور
 فایده‌ی کثیره

